

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПОДОЛАННЯ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

ШВЕЦЬ Віктор Олександрович - кандидат юридичних наук, суддя Вищого господарського суду

УДК 346.9

Стаття посвячена определению основных направлений преодоления рейдерских захватов субъектов ведения хозяйства, а также анализу действующего законодательства Украины и выяснению его недостатков относительно определенного вопроса.

Ключові слова: *суб'єкт господарювання, рейдерство, протиправне захоплення, боротьба з рейдерством.*

Метою проведення даного дослідження є визначення недоліків чинного законодавства, які сприяють поширенню рейдерства в Україні та окреслення основних напрямків подолання рейдерства. Станом на теперішній час в Україні в сфері боротьби з рейдерством не досягнуто бажаних результатів. Наразі продовжуються протиправні захоплення суб'єктів господарювання, що має негативні наслідки не лише для підприємництва, а й для держави в цілому, оскільки рейдерство є не лише економічна, а й правова, соціальна та політична проблема, що обумовлює актуальність даного дослідження. В ході дослідження передбачається провести аналіз окремих законодавчих актів, з'ясувати наявність норм, спрямованих на запобігання рейдерським проявам, визначити недоліки чинного законодавства у даній сфері та запропонувати основні напрямки подолання рейдерства в Україні.

Проблеми рейдерства в Україні досліджувалось багатьма науковцями, зокрема, О. Беліковим, Б. Греком, Г.Я. Глинською, О.О. Дульським, Л.І. Лазаревою, М.І. Мель-

ником, В. Крутовим, М.А. Погорєцьким, А. Смітюхом, В. Шевчуком та іншими вченими. Їх чисельні роботи мають вагомe значення в боротьбі з цим суспільно небезпечним явищем. Однак досі питання визначення напрямків подолання рейдерства не було предметом окремої роботи, що обумовлює доцільність та новизну проведення дослідження обраної теми.

Сьогодні попередження та боротьба з рейдерством в Україні набуває нового змісту у зв'язку з стрімким поширенням цього явища та суспільно небезпечними наслідками, які воно несе. А. Кінах переконаний, що держава і влада першими зобов'язані продемонструвати принцип верховенства права. Адже боротьба з рейдерством повинна носити комплексний характер. У питанні протидії рейдерству потрібно, щоб об'єдналися і влада, і парламент, і бізнес, і громадськість. Тільки так можна буде значно скоротити число рейдерських захоплень в Україні [1].

Одним із найважливіших завдань, які стоять перед державою, є удосконалення існуючої та розроблення нової законодавчої бази, що сприятиме подоланню рейдерства в Україні. Так, у цьому напрямку вкрай необхідним є комплексне удосконалення чинного законодавства України щодо заповнення пробілів в правовому регулюванні корпоративних відносин, виключення можливості двоякого тлумачення правових норм, що активно використовується рейдерами, а також забезпечення жорсткої відповідальності як для осіб, що займаються

рейдерськими захопленнями, так і для посадових осіб, які їм сприяють [2, с. 5].

З метою систематизації правового регулювання, усунення існуючих прогалин законодавства в сфері корпоративного управління, вирішення низки проблем, що утворилися внаслідок застарілого законодавства [3, с. 52] у 2008 році Верховною радою України був ухвалений Закон України «Про акціонерні товариства». Найбільша цінність даного закону полягає у тому, що його норми мають виражену антирейдерську спрямованість. Зокрема, це положення, які визначають порядок придбання акцій товариства. На особу, яка стала власником значного пакету акцій акціонерного товариства, покладено обов'язок щодо надіслання пропозиції акціонерам про придбання належних їм акцій. І. Спасибо-Фатеева зазначає, що це надасть міноритаріям змогу обрати для себе прийнятний варіант: або, незважаючи ні на що, залишитися власником акцій, або позбавитись їх, бо тепер вони будуть для них мало корисними у плані доступу до управління акціонерним товариством, адже впливати на рішення корпоративних органів такі акціонери будуть вже не в змозі [4, с. 152].

Законом чітко визначені порядок скликання та процедура проведення загальних зборів. Кожному акціонеру гарантоване право внесення пропозицій щодо питань, винесених на порядок денний (ст. 37) [5]. Встановлено обов'язок акціонерного товариства щодо викупу акцій в разі незгоди акціонера з прийнятим рішенням у випадках, передбачених статтею 68 Закону України «Про акціонерні товариства» [5]. На підставі статті 40 закону визначено порядок нагляду за реєстрацією акціонерів, проведенням загальних зборів, голосуванням та підбиттям його підсумків, що також сприяє попередженню порушень у сфері корпоративних правовідносин [5].

Проте фахівці вказують на певні недоліки закону. Так, відповідно до частини 3 статті 42 закону статутом приватного товариства може встановлюватися більша кількість голосів акціонерів, необхідних для прийняття рішень з питань порядку денного, крім визначених в законі питань. Відпо-

відно до частини 5 статті 42 закону статутом приватного товариства можуть бути передбачені інші питання, рішення щодо яких приймаються трьома чвертями голосів акціонерів від загальної їх кількості, крім питань, визначених в абзаці 2 частини 3 вказаної статті. Отже, стаття 42 закону окреслює коло питань, для прийняття яких може бути встановлена більша кількість голосів, ніж передбачена законом, але не визначає максимальну кількість голосів, яка може бути передбачена для прийняття рішення з усіх інших питань. Тобто, закон дозволяє у статуті приватного товариства передбачити, що рішення з усіх інших питань приймаються, наприклад, одностайно. Такий порядок, з одного боку, надає необмежені можливості міноритарним акціонерам, які зможуть блокувати прийняття на загальних зборах майже усіх рішень, а з іншого боку, може ускладнити або навіть унеможливити прийняття рішення загальними зборами акціонерів [6], що створює умови для процвітання грінмейлу та рейдерства.

Крім того, закон залишає в силі норму, що загальні збори акціонерного товариства мають кворум за умови реєстрації для участі в них акціонерів, які разом володіють не менш як 60 % голосуючих акцій. Тож зірвати збори акціонерів буде так само легко, як і раніше. Водночас, межа кворуму в 60% голосів зовсім не означає порушення прав міноритарних акціонерів та цілком відповідає світовій практиці [7].

Важливо відзначити, що останні роки були внесені зміни до Господарського процесуального кодексу України, мета яких полягає у запобіганні рейдерських захоплень. Завдяки внесеним змінам сьогодні неможливо отримати рішення суду в будь-якому місті України, заборонено вжиття окремих запобіжних заходів у справах, що стосуються корпоративних спорів. Встановлений перелік процесуальних документів, які можуть бути оскаржені до апеляційної інстанції, що обмежує можливості грінмейлерів та рейдерів зловживати своїми процесуальними правами з метою затягування судового процесу. Зазначене свідчить, що законодавцем проведена значна робота щодо захисту прав суб'єктів господарювання та попередження рейдерства.

Однак права господарюючих суб'єктів можуть бути порушені до прийняття позовної заяви господарським судом та порушення провадження. Зокрема, відповідно до статті 56 Господарського процесуального кодексу України особа, яка звертається до суду з позовом, зобов'язана надіслати сторонам копії позовної заяви та доданих до неї документів відповідно до кількості відповідачів та третіх осіб листом з описом вкладення. Так, працівник поштового відділення перевіряє відповідність опису вкладення наявності документів, що відправляються, однак зміст документів під час направлення не перевіряється. Отже, це дає можливість рейдеру направити підприємству-цілі будь-які документи з назвою «позовна заява».

З одного боку, отримавши такі документи, господарюючий суб'єкт може навіть звернути на них увагу, та своєчасно не відреагувати на заявлений позов, не підготуватись належним чином до судового засідання і про дійсний зміст позовних вимог може дізнатись лише під час розгляду справи або ознайомлення з матеріалами справи. Крім того, зазначені обставини унеможливають подання відповідачем зустрічного позову. Оскільки, на відміну від попередньої редакції статті 60 Господарського кодексу України, яка передбачала право відповідача, до прийняття рішення по справі, пред'явити зустрічний позов до позивача, чинна редакція вказаної статті визначає, що відповідач має право тільки до початку розгляду справи по суті подати до позивача зустрічний позов для спільного розгляду з первісним позовом, що обмежує певним чином право на звернення до суду за захистом своїх порушених прав чи інтересів.

З другого боку, складається така ситуація, що суддя порушив провадження у господарській справі формально без порушення вимог Господарського процесуального кодексу України, адже рейдер додав до позовної заяви належні докази щодо направлення копії позовної заяви відповідачу, однак фактично відповідач отримав інші документи, а довести це неможливо. Відтак, суддя в даному випадку безсилий в протидії рейдерським захопленням та стає заручни-

ком недобросовісного використання прав такими особами.

Тому, з метою захисту прав та інтересів відповідачів та третіх осіб, пропонуємо запозичити положення з Кодексу адміністративного судочинства України та передбачити в Господарському процесуальному кодексі України, що позовна заява подається до суду разом з її копіями та копіями усіх документів, доданих до позовної заяви відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб, а обов'язок направлення цих документів покласти на господарський суд разом з ухвалою про порушення провадження по справі.

За загальним правилом спір має бути вирішено господарським судом у строк не більше двох місяців від дня одержання позовної заяви (ст. 69) [8]. Раніше положеннями Господарського процесуального кодексу України допускалось продовження строку розгляду справи у виняткових випадках керівництвом суду не більш, чим на один місяць, а також на підставі клопотання обох сторін у справі. В редакції, що діє сьогодні, існує лише одна підстава продовження розгляду справи. Так, в частині 3 статті 69 Господарського процесуального кодексу України вказано, що у виняткових випадках за клопотанням сторони, з урахуванням особливостей розгляду спору, господарський суд ухвалою може продовжити строк розгляду спору, але не більш, як на п'ятнадцять днів [8]. При цьому, чи є той чи інший випадок винятковим, вирішує суд з урахуванням конкретних обставин даної справи, в тому числі її складності, кількості учасників судового процесу, значного обсягу доказів, які підлягають збиранню та оцінці (п. 3.8) [9]. Отже, суддя може продовжити розгляд справи, не враховуючи думки однієї із сторін, що слугуватиме підставою для затягування судового розгляду та не сприятиме захисту господарюючих суб'єктів від рейдерських нападів. Крім того, на нашу думку, така норма порушує принцип рівності прав сторін господарського процесу, тому вважаємо за доцільне внести зміни до частини 3 статті 69 Господарського процесуального кодексу України та слово «сторони» змінити на «сторін». До внесення таких змін під час розгляду рекомендувати суддям не задо-

вольняти клопотання однієї сторони щодо продовження строку розгляду господарської справи.

Особливу увагу слід звернути на положення Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців». Так, на нашу думку, не виправданою є позиція законодавця щодо внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», які стосуються подання на реєстрацію установчих документів юридичних осіб, а також змін до них. Зокрема, стаття 8 вказаного закону раніше передбачала, що на установчих документах юридичної особи, а також змінах до них, підписи засновників (учасників) або уповноважених осіб повинні бути нотаріально засвідчені. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва» були внесені зміни, які не висувають вимогу щодо наявності нотаріального посвідчення підписів засновників на змінах до установчих документів або новій редакції статуту юридичної особи, які подаються на державну реєстрацію до державного реєстратора [10].

Зазначена норма не покликана захищати інтереси суб'єктів господарювання від рейдерських нападів, а навпаки, сприяє цій діяльності. Оскільки відомо, що рейдерські захоплення, у більшості випадків, супроводжуються підробленням підписів та документів. Отже, така норма дає рейдерам усі можливості подати на державну реєстрацію та зареєструвати будь-які зміни або викласти установчі документи господарюючого суб'єкта в новій редакції, у тому числі на підставі підроблених протоколів загальних зборів, та захопити підприємство.

Викладене дає підстави дійти до висновку, що законодавець, усуваючи можливості для рейдерських захоплень шляхом внесення змін до чинних нормативних актів, зокрема, Господарського процесуального кодексу України, прийняття нових законодавчих актів, відкриває нові можливості для продовження існування цього суспільно небезпечного явища.

Так, науковці висловлюють думки, що боротьбу рейдерством необхідно вести за

допомогою кримінального законодавства. Зокрема, деякі дослідники з метою попередження рейдерства вважають необхідним його криміналізацію, тобто доповнення Кримінального кодексу України новим складом злочину, оскільки такий від юридичної відповідальності забезпечить реалізацію норм статті 41 Конституції України, згідно з якою кожен має право володіти, користуватись і розпоряджуватись своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [11, с. 134].

Інша група науковців вважає, що шляхи боротьби з рейдерством полягають у внесенні змін до норм чинного Кримінального кодексу України, якими встановлена відповідальність за суспільно небезпечні діяння, що є складовими рейдерства, з метою посилення відповідальності за них та отримання можливості більш ефективного використання цих норм для протидії рейдерству. Прихильники такої позиції вважають, що протидіяти рейдерству можна за допомогою чинного Кримінального кодексу України, в якому передбачено кримінальну відповідальність за зловживання службовим становищем, перевищення влади або підробку документів, винесення завідомо неправосудних рішень, самоуправство та інші суспільно небезпечні діяння, що є складовими рейдерства [12, с. 86]. Крім того, Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за самоуправство, доведення до банкрутства, протидію законній господарській діяльності, фіктивне підприємництво. І тому криміналізація рейдерства як окремого суспільно небезпечного діяння шляхом встановлення відповідальності за його вчинення у спеціальній кримінально-правовій нормі не вбачається доцільною, оскільки це призведе до надмірності криміналізації і потребуватиме доведення суб'єктивних ознак, тобто умислу на протиправне захоплення підприємств [13, с.77].

Ми погоджуємося з думкою тих вчених, які вважають за непотрібне доповнювати чинний Кримінальний кодекс України новим складом злочину. Оскільки за умови включення рейдерства як окремого складу злочину до Кримінального кодексу Укра-

їни, співробітникам правоохоронних органів буде складно довести факт вчинення рейдерства. Пояснюється такий висновок тим, що рейдерство не є окремим діянням, а складається з низки послідовних протиправних дій, в яких беруть участь велика кількість осіб. При цьому умисел не всіх задіяних в рейдерській атаці буде спрямований на захоплення суб'єкта господарювання. Тому Н. Гуторова зазначає, що з точки зору практичного застосування криміналізації має бути піддане не рейдерство як система взаємопов'язаних дій, а саме окремі дії, що входять до цієї системи. Це дасть можливість реагувати кримінально-правовими засобами вже на перші дії, які розпочинають систему заходів щодо протиправного захоплення підприємств. І в цій частині чинне кримінальне законодавство України дійсно потребує вдосконалення [14].

Пріоритетним напрямком в боротьбі з рейдерством є усунення причин та умов, які сприяють рейдерству. Так, О.Б. Таращанська зазначає, що ефективність протидії рейдерству полягає не стільки у встановленні кримінальної відповідальності за вже вчинене захоплення підприємства, скільки в унеможливленні надання таким діям вигляду законних, а саме – уникненні фальсифікації судових рішень, їх реєстрації минулими датами, підроблення журналів реєстрації позовних заяв, апеляційних та касаційних скарг, вхідних документів, що використовуються для ведення діловодства в судах. Вищий Раді юстиції України, за наявності неправомірних рішень судів, необхідно вживати заходів щодо притягнення суддів до відповідальності. Для цього слід узагальнити практику притягнення до відповідальності, накладення дисциплінарних стягнень, позбавлення повноважень суддів, пов'язаних з рейдерством [15]. Адже саме регуляторна політика держави завжди дає більш ефективний результат, аніж застосування санкцій за порушення закону [11, с. 134-135]. Таким чином можна стверджувати, що одним з напрямків подолання рейдерства є діяльність щодо викоренення корупції в державі, оскільки ці два явища мають щільний зв'язок.

Рейдерство поєдналося з державною системою та такими її складовими, як судовими й правоохоронними інстанціями, органами реєстрації. В умовах, коли до бізнесу ставляться високі вимоги щодо дотримання законів, підприємці стверджують, що саме чиновники являють для них головну загрозу. Рейдерство, підтримане корумпованими чиновниками, сьогодні перетворилося на одну із серйозних загроз вітчизняній економіці, що обчислюється мільярдами доларів [2, с. 3].

Протидія корупції потребує тривалих соціально-економічних, політичних та правових перетворень, тут можна виділити і профілактичну діяльність, і ефективне застосування та подальше вдосконалення правових актів, спрямованих на боротьбу з корупцією, діяльність державних органів щодо викоренення корупції, виявлення та розслідування корупційних правопорушень, забезпечення покарання осіб, винних у вчиненні корупційних правопорушень, поновлення порушених корупційними діяннями законних прав та інтересів осіб, усунення наслідків корупційних діянь. Ефективна протидія корупції можлива за умови створення та реалізації належної системи забезпечення цієї діяльності [16].

Завданням попередження рейдерства в Україні є зниження кількості імовірних рейдерських атак та підвищення рівня захисту суб'єктів господарювання від ворожих захоплень. Вирішенню означеного завдання сприятиме вжиття заходів, направлених на підвищення рівня правової культури та подолання деформації правової свідомості суб'єктів господарювання. Оскільки нерідко суб'єкти господарювання провокують рейдерські атаки, зокрема не дотримуються чинного законодавства, порушують та ігнорують права акціонерів, здійснюють непрозору господарську діяльність. Так, О.Д. Гринь вказує, що у нашій країні права культура поки ще дуже низька і не відповідає сучасним вимогам. Справа не лише в глибокій криміналізованості суспільства, але й у тім, що навіть законослухняні громадяни не занадто схильні дотримуватись законів. І це одна з головних причин того, що юридичні норми, ефективні у цивілізованих

країнах, виявляються неефективними в нас [17, с. 18].

За підсумками викладеного слід зазначити, що до основних напрямків подолання рейдерства слід віднести: 1) удосконалення корпоративного законодавства України; 2) усунення недоліків господарського процесуального законодавства; 3) встановлення більш суворих санкцій в Кримінальному кодексі України за вчинення дій, які спрямовані на протиправне захоплення господарюючих суб'єктів; 4) подолання корупції в державі; 5) підвищення рівня правової культури та правової свідомості господарюючих суб'єктів.

Література

1. Кінах А. Формування Урядом України «розумних правил гри» і умов рівноправної конкуренції є пріоритетом у боротьбі з рейдерством / Кінах А. / [Електронний ресурс] : Веб-сайт органів виконавчої влади «Урядовий портал». – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=100558884.
2. Мельник М.І. Організаційно-правовий механізм подолання рейдерства в Україні: суть та основні напрями вдосконалення / М.І. Мельник // Збірник наукових праць Львівського державного університету внутрішніх справ : Електронне фахове видання / [Електронний ресурс] : Веб-сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvldu_e/2009_1/09mmionv.pdf
3. Стародубцева О.І. Напрямки державного впливу на процеси злиттів/поглинань / О.І. Стародубцева // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія : Економічна. – 2010. – Вип. 38–3. – С. 48–54.
4. Спасибо-Фатєєва І. Шляхи розв'язання проблем охорони та захисту корпоративних прав / І. Спасибо-Фатєєва // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 1 (56). – С. 150 – 155.
5. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року N 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – ст. 384.
6. Щербина О. Новели закону «Про акціонерні товариства»: поділ товариств на публічні та приватні, аналіз окремих недоліків закону / О. Щербина // Юридичний радник. – 2009. – № 1(17). / [Електронний ресурс] : Веб-сайт видавництва журналу «Юридичний радник». – Режим доступу: <http://www.yurradnik.com.ua/stride/ur/?m=authors&aut=673&art=708>
7. Коташевська Т. Публічні і приватні – замість ВАТ і ЗАТ. Коментарі до Закону «Про акціонерні товариства» / Т. Коташевська // Юридичний журнал. – 2009. – № 3. / [Електронний ресурс] : Веб-сайт Видавничої організації «Юстиніан». – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3165>.
8. Господарський процесуальний Кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6 (11.02.92). – ст. 56.
9. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» від 26 грудня 2011 року № 18 / [Електронний ресурс] : Веб-сайт «Ліга: Закон. ua» – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SDD00044.html.
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва» від 21 квітня 2011 року № 3263-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 39 (03.06.2011). – ст. 1578.
11. Крутов В. Правове забезпечення протидії рейдерству в Україні / В. Крутов, Ю. Берлач // Право України. – 2009. – № 9. – С. 133-139.
12. Орлеан А. Щодо криміналізації рейдерства / А. Орлеан, Р. Дурдієв // Вісник прокуратури. – 2007. – № 8(74). – С. 83–88.
13. Грек Б. Проблеми кримінальної відповідальності за рейдерство та шляхи їх вирішення / Б. Грек // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 1(13). – С. 75–81.
14. Гуторова Н. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство / Н. Гуторова // Юридичний радник. – 2007. – № 2. / [Електронний ресурс] : Веб-сайт ви-

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню основних напрямків подолання рейдерських захоплень суб'єктів господарювання, а також аналізу чинного законодавства України та з'ясуванню його недоліків щодо визначеного питання.

SUMMARY

The article is sanctified to determination of basic directions of overcoming of raider captures of subjects of menage, and also analysis of current legislation of Ukraine and finding out of his defects in relation to a certain question.

давництва журналу «Юридичний радник». – Режим доступу: <http://www.yurgradnik.com.ua/stride/ur/>.

15. Тарашанська О.Б. Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України / О.Б. Тарашанська // Державне управління: теорія та практика Електронне наукове фахове видання. – 2010. – № 2 <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf>.

16. Яцків І.І. Загальні положення протидії корупції: адміністративно-правовий ас-

пект / І.І. Яцків // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. – 2009. – Вип. 21 / [Електронний ресурс] : Веб-сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/apvchzu/2009_21/authors/yatskiv.pdf

17. Гринь О.Д. Стан правової культури пострадянського суспільства / О.Д. Гринь // Вісник Одеського національного університету. Правознавство. – 2008. – Вип. 10. – Т. 13. – С. 18-23.